

บทที่ 2 ภูมิหลังชาวจีนในประเทศไทย

ประวัติความเป็นมา

ความเป็นมาของชนชาติจีน มีการอพยพมาอยู่ในประเทศไทยเมื่อไรนั้น ศึกษาได้จากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน ดังที่ สุชาติ ตันตสุฤกษ์ (2529) ศึกษาโพยทิวณ กล่าวว่ ชาวจีนเข้ามาประเทศไทยเมื่อไรนั้นไม่ปรากฏชัด แต่มีหลักฐานว่ามาค้าขายบริเวณท่าแถมฮ่าวไทยก่อนชาวไทยตั้งตัวเป็นปึกแผ่น โดยมีการติดต่อสัมพันธ์กับไทย แบ่งออกเป็นยุค ๆ ดังนี้

1. ยุคน่านเจ้า (ประมาณ พ.ศ.1200-พ.ศ.1796)

ในการศึกษาความเป็นมาของชาติไทยนั้น อาศัยบันทึกจดหมายเหตุของจีนเป็นส่วนใหญ่ ได้มีการกล่าวถึง พวกคนป่าแห่งลุ่มน้ำแยงซีเกียงตอนใต้ว่า อยู่ได้อ่านาจจีนซึ่งหมายถึงคนไทยนั่นเอง พวกคนไทยที่อยู่ได้อ่านาจจีนเหล่านี้ มิได้มีความพอใจในสภาพของตน ได้ตั้งตนที่จะตั้งตนเป็นอิสระอยู่ตลอดเวลา

ประมาณ พ.ศ.500 มีบางพวกได้อพยพมาอยู่ทางเหนือของราชอาณาจักรปัจจุบันของประเทศไทย จีนเรียกพวกนี้ว่า "ฮ่ายลาว" ส่วนอีกพวกอพยพไป ตามแนวแม่น้ำโขงเข้าสู่แหลมอินโดจีนตอนกลาง ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของคนไทยในปัจจุบัน

ช่วงแรกมีการแบ่งแยกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย อยู่ภายใต้อ่านาจของจีน ต่อมาพ.ศ.1200 ขุนหลวงสีนุโต กษัตริย์ไทยรัฐหนึ่งได้รวมรัฐต่าง ๆ ขึ้น เป็นอาณาจักร "น่านเจ้า" ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกและทางตะวันตกเฉียงเหนือของมณฑลยูนนาน

ในยุคนี้มีการติดต่อกับจีนด้านมิตรไมตรี คือ มีการส่งราชทูตติดต่อกันระหว่างจีนกับไทยและมีการรบพุ่งกันบ้าง จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระเจ้าพะ ปรากฏว่า ได้มีสัมพันธ์ไมตรีกับจีนอย่างสนิทสนม ถึงกับจักรพรรดิจีนได้ยกราชธิดา ให้อภิเษกสมรสกับราชโอรสของพระเจ้าพะ ในพ.ศ.1427 ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีการผสมกลมกลืนในระหว่างคนจีนและคนไทยมากยิ่งขึ้น

ในระยะหลัง ๆ อาณาจักรน่านเจ้าเริ่มเสื่อมโทรมลง ใน พ.ศ.1796 จึงพ่ายแพ้แก่กองทัพของจักรพรรดิทิเบตแห่งมอญโกล เป็นอันสิ้นสุดอาณาจักรน่านเจ้า จากการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย มีข้อน่าสังเกต คือ การอพยพลงมาสู่ทางใต้โดยไม่หยุดยั้ง แม้ในระยะที่ตั้งอาณาจักรน่านเจ้าก็คงมีผู้อพยพเรื่อย ๆ

เดิมดินแดนประเทศไทยเป็นที่อยู่ของชน 3 ชาติคือ ทางแหลมมลายูเป็นที่อยู่ของคนปาเซมิ่งกับซาไก ภาคเหนือเป็นถิ่นของละว้า และชนชาติที่สำคัญมากคือ ขอม ตั้งอยู่ทางใต้ของไทย เมื่อเข้ามาแถบนี้ก็ได้ผสมกลมกลืนกับพวกที่อยู่ก่อนเหล่านี้

เนื่องจากขอมมีอำนาจมาก ไทยจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจ แต่เมื่อขอมอ่อนแอลง ไทยก็ตั้งตัวเป็นอิสระ พ.ศ.1781 กรุงสุโขทัยสามารถตั้งตัวเป็นอิสระ มีพวกไทยน่านเจ้าอพยพลงมาสมทบด้วย เป็นอันมาก (D.G.E.Hell,1958)

2. ยุคกรุงสุโขทัย (พ.ศ.1781-พ.ศ.1921)

หลักฐานอย่างหนึ่งที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน ยุคสุโขทัยได้แก่ เครื่องถ้วยชามสังคโลก มีหลักฐานปรากฏว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้มีการนำช่างผู้มีฝีมือจากประเทศจีน เข้ามาริเริ่ม ตั้งเตาเผาเครื่องถ้วยชามชนิดนี้ ขึ้นที่สุโขทัยและสวรรคโลก

อุตสาหกรรมนี้ ได้ดำเนินสืบต่อมา อีกร้อยปีเศษก็เลิกสูญไปเครื่องถ้วยชามสังคโลกนี้ คนไทยนิยมว่าเป็นของดี แม้ในปัจจุบันผู้เล่นทางนี้ก็นิยมรวบรวมกันมาก (พระยาตำราภิธานุภาพ,2479) เรื่องนี้ถ้าหากคิดไปแล้วจะเห็นได้ว่า ศิลปแบบจีนได้แทรกแซง อยู่ในเครื่องใช้สอยประจำวันของคนไทย เป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว และในระยะต่อมายังได้รับการยอมรับในฐานะเป็นโบราณวัตถุอันมีค่าอีกด้วย

3. ยุคกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1893-พ.ศ.2310)

ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยกับจีนมีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีและแล่นเรือสำเภาติดต่อค้าขาย ซึ่งกันและกันอยู่เนือง ๆ คราใดที่ฝ่ายใด มีการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินใหม่ อีกฝ่ายก็จะมีราชสาส์นไปแสดงความยินดี เมื่อไทยมีเหตุพิพาทกับเมืองจำปา (อยู่ใกล้เกาะไต้หวัน) จีนก็ทำการไกลเกลี่ยให้คืนดีกันทุกครั้งไป

ปรากฏหลักฐานว่า คนจีนเข้ามารับราชการอยู่ในเมืองไทยสมัยนี้ จนได้รับตำแหน่งใหญ่โต และบางคนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ราชทูตแห่งกษัตริย์ไทยไปเจริญทางไมตรีกับจีนก็มี

พ.ศ.2267 ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ราชทูตไทยนำสิ่งของไปถวายกษัตริย์จีน และมีพวกเดินเรือชาวจีน (ลูกจีน) 96 คน ขออนุญาตถอนชื่อตนออกจากบัญชีสำมะโนครัว พระเจ้าแผ่นดินจีนทรงอนุญาต เพราะเห็นว่าอยู่เมืองไทยมาหลายชั่วคนแล้ว (เชิงอรรถประกอบจดหมายเหตุ, หน้า 50)

จากข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนได้มาตั้งหลักแหล่งถาวรอยู่ในเมืองไทย นับถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลานานหลายร้อยปีมาแล้ว และมีความพอใจในแผ่นดินไทยจึงอยู่ต่อมาราบรื่นชั่วลูกชั่วหลาน

พ.ศ.2309 รัชสมัยพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่า ชาวจีนมีส่วนร่วมในการป้องกันกรุงอย่างแข็งขัน โดยตั้งค่ายต่อต้านพม่าอยู่ที่คลองสวนพลู พม่าต้องเสียเวลาตีอยู่ 5 วันจึงสำเร็จ

อย่างไรก็ตามปรากฏว่า มีชาวจีนค่ายคลองสวนพลูนี้ จำนวน 400 เศษ ได้ชวนกันขึ้นไปทำลายพระพุทธรูปเอาเงินคาคบั้น และทองหุ้มพระมณฑปน้อยไปสิ้น (พันจันทนมาศ (เจิม), 2503) เหตุการณ์ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยนั้น มีทั้งพวกที่จงรักภักดีต่อชาติไทยด้วยใจจริง และทั้งพวกที่ใจละโมภ ก็เอาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง แต่ประการเดียวเท่านั้น

4. ยุคกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-พ.ศ.2325)

สมเด็จพระเจ้าตากสิน ผู้กอบกู้อิสรภาพของชาติไทยไว้จากพม่า นั้น ทรงมีเชื้อสายจีนแต่จิ๋ว (บุตรจีนไทยของขุนพัฒน์นายอากรบ่อนเบี้ย) และในพงศาวดารได้บันทึกไว้ว่า ในการกู้อิสรภาพของพระองค์นั้นได้ มีทหารจีนรวมอยู่ในกองทัพตลอดเวลา กล่าวคือ ในปี 2309 ก่อนเสียกรุงท่ามมีทหารจีนในกองทัพประมาณ 1,000 เศษ ตีฝ่านะพม่ามาตั้งมั่นที่ระยองและได้เกลี้ยกล่อมพระยาราชานครศรี (ตำแหน่งขุนนางชาวจีน) มาเป็นพวก หลังจากตีเมืองจันทบูรได้แล้ว ได้ยกเข้าตีพวกพม่าด้านนายลำภาซึ่งเป็นจีนจนต้องยอมสวามิภักดิ์ จึงกล่าวได้ว่า ชาวจีนกลุ่มหนึ่งได้มีส่วนร่วมในการกอบกู้อิสรภาพให้แก่ชาติไทย

ตลอดสมัยกรุงธนบุรีนี้ ได้มีการทำศึกสงครามและบำรุงบ้านเมืองเสียส่วนใหญ่ แต่ก็มีการติดต่อค้าขายกับเมืองจีนและส่งราชทูตไปจีน และพบว่ามีการตั้งชุมชนหนาแน่นบริเวณตั้งแต่ หลังวัดจีนถึงสามม้าในไก่ และประตูจีน คลองสวนพลู ปากคลองข้าวสาร ถนนตลาดบ้านดิน และเกาะพระ (นิชิ เอียวศรีวงศ์ ,การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี)

5. ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-5 (พ.ศ.2325-พ.ศ.2453)

- สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทรงมีพระราชกิจแรกเริ่ม คือ สร้างพระนครขึ้นใหม่ โดยย้ายจากฟากตะวันตกมาอยู่ฟากตะวันออกซึ่งเป็นที่ลุ่ม เพราะที่เดิมน้ำเขาอยู่เสมอ แม้จะเป็นที่ดอน พระราชวังเดิมอยู่ระหว่าง วัดแจ้งและวัดท้ายตลาด ไม่สามารถขยาย จึงสร้างขึ้นใหม่บริเวณที่ซึ่งพระยาราชานครศรี และพวกชาวจีนอาศัยอยู่แต่ก่อน และโปรดให้พวกจีนไปอยู่ที่สวน ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม ไปจนถึงคลองวัดลำเหียงบริเวณเหล่านี้ จึงเป็นที่อยู่และที่ทำการค้าของชุมชนชาวจีนอย่างหนาแน่นจนทุกวันนี้

- สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทรงโปรดให้ราชทูตเชิญพระราชสาส์น ไปเจริญทางไมตรีกับพระเจ้าเกียเซ็ง ณ กรุงปักกิ่ง ในปี 2353 รัชกาลนี้รายได้ของประเทศจากภาษีอากรยังมีน้อย ไม่พอใช้จ่ายราชการแผ่นดิน ต้องส่งสำเนาไปค้าขายกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีนเช่นเดียวกับ รัชกาลก่อน

- สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต เช่นเดียวกับในรัชกาลที่แล้ว ๆ มา ทรง แต่งราชทูตไปเมืองจีนเป็นครั้งแรก เมื่อ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2368 (เจ้าพระยาทิพากร วงศ์, 2477) ปราบกฏหลักฐานในสมัยพระองค์ว่า มีจีนแต่จิว ฮกเกี้ยน ไทหล่า อยู่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองเป็นจำนวนหลายหมื่น ชาวจีนคนใดที่มีปัญญา พระมหากษัตริย์ก็โปรดเกล้าตั้งให้ เป็นพระยา พระหลวง เป็นต้น

เจ้าสัว ที่เป็นพ่อค้ามีสำเนาไปขายเมืองจีนสมัยนี้ก็มี สำหรับ "ชาวจีนที่ได้รับ บรรดาศักดิ์ไทย" มีข้อสังเกตดังนี้

"สำหรับพวกเขา (ชาวจีน) ไม่มีอะไรที่จะนำยินดีเท่ากับ การได้รับพระราชทาน บรรดาศักดิ์กิตติมศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งโดยทั่วไปแล้วพวกนี้ก็จะได้รับพระราชทาน เมื่อเขาได้บริจาคทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก หรือเมื่อได้ทรยศต่อพวกชาวจีนด้วยกัน บางคน และพอได้รับบรรดาศักดิ์แล้ว พวกนี้ก็จะกลายเป็นข้าราชการของสมเด็จพระเจ้า อยู่หัว และถ้าทรงโปรดให้เขาเป็นข้าราชการบริพาร เขาก็ยิ่งถวายความจงรักภักดียิ่งขึ้นไม่มีงานใดที่จะหนักหนาหรือเกินกำลังทรัพย์ หรือยากเย็นเกินไปสำหรับพวกเขา ถ้าจะปฏิบัติเพื่อพระองค์ ท่าน" (กุตสลาฟ, 1831)

ในรัชกาลนี้ปรากฏมีเรื่องยุ่งยาก เกี่ยวกับพวกจีนตัวเหี้ยขึ้น ก่อความเดือดร้อน มากมายแก่บ้านเมือง ถึงกับทางราชการ ต้องใช้กำลังไพร่พลออกปราบ พวกจีนตายในครั้งนั้น หลายพันคน

- สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงแต่งราชทูตไปเจริญทางไมตรีกับจีน เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2394 เช่นเดียวกับกษัตริย์องค์ก่อน ๆ แต่ครั้งนี้ราชทูตมิได้เข้าพบกษัตริย์จีน เนื่องจากอยู่ในระยะไว้ทุกข์ ให้เจ้าแผ่นดินองค์ก่อน ต่อมาภายหลัง เมื่อพระองค์หันมาสนพระทัยในภาษาอังกฤษ จากการสนทนากับพระอาจารย์ภาษาอังกฤษ และจากหนังสือต่าง ๆ ทำให้พระองค์ได้ทรงทราบบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งกษัตริย์องค์ก่อน ๆ ไม่เคยทราบมาก่อน เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่จีนถือว่าการที่ไทยส่งราชทูตไปเจริญทางไมตรีนั้น เป็นเครื่องแสดงว่าไทยเป็นเมืองขึ้นจีน ทั้งนี้เพราะพวกพ่อค้าจีนนั้น เปลี่ยนจำนวนในพระราชสาส์นไทยที่ไปเจริญทางไมตรีเสียใหม่

เมื่อพระองค์ทรงทราบความจริงข้อนี้แล้ว จึงมิให้ส่งบรรณาการไปยังกรุงปักกิ่งอีก ยามเมื่อทางฝ่ายจีนมีหนังสือเตือนมา จึงทรงให้ตอบเพียงว่าป็นีรมรุมก็สิ้นแล้ว ประกอบกับเรื่องซึ่งสมควรแก่การเจริญพระราชสาส์นก็ยุติเสียหมด จึงขอเวลาจัดแจงก่อน แก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยไม่ปฏิเสธเสียทีเดียว เพราะหวังพึ่งจีนด้านการค้าอยู่นั่นเอง ดังนั้นสมัยนี้ทำให้ไทยได้เลิกการส่งราชสาส์น และบรรณาการไปเจริญทางไมตรีกับจีนนับตั้งแต่นั้นมา

- สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พวกจีนเข้าสู่ประเทศไทย นอกจากมาทางทะเลแล้วอีกทางหนึ่ง ได้แก่ทางบก โดยผ่านเข้ามาทางเหนือของไทย พวกนี้ได้แก่ จีนฮ่อ ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พวกนี้ได้ก่อความยุ่งยากปล้นสดมภ์ราษฎรเรื่อย ๆ ทางบ้านเมืองต้องเสียเวลา และกำลังทหารปราบปรามอยู่ตลอดเวลา แต่ก็มีบางพวกก็เข้ามาทำการค้าขายและตั้งถิ่นฐานโดยสงบ

ไทยมิได้มีความรังเกียจเด็ดขันธ์คนจีนที่เข้ามาทำมาหากินโดยสุจริตแต่อย่างไรดูเหมือนจะมีความพอใจเสียอีก ที่มีแรงงานเพิ่มขึ้นและไทยเองก็ได้รับประโยชน์จากภาษีอากรและการค้ากับจีน

ปรากฏว่าในปลายรัชกาลที่ 5 นี้ ไทยได้เริ่มตระหนักถึง อิทธิพลทางเศรษฐกิจของในประเทศไทยขึ้นบ้างแล้ว มีเหตุการณ์อันหนึ่งที่ทำให้ ไทยตระหนักถึงข้อเท็จจริงอันนี้ กล่าวคือ ใน พ.ศ.2453 พวกจีนได้นำตัวรวมกันหยุดงานและการค้าขายเป็นเวลา 3-5 วัน เพื่อคัดค้านคำสั่งของรัฐบาลที่เพิ่มภาษีเงินรัชูปการทั้ง ๆ ที่เพิ่มแก่คนทุกชาติรวมทั้งคนไทย ทำให้คนไทยช่วงนั้นเดือนร้อนมาก

6. ยุคตื่นตัวเรื่องชาตินิยม

ก. สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยจีนเกิดปฏิวัติ

ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยมเริ่มเกิดขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องจากทรงเคยศึกษาและใช้ชีวิตในประเทศอังกฤษ ทำให้ทรงเห็นความรังเกียจของชาวอังกฤษ ที่มีต่อชาวยิวว่าเห็นแก่เงิน ทำให้ทรงคิดเปรียบเทียบชาวจีนกับชาวยิว ดังเห็นได้จากงานพระราชนิพนธ์ เรื่อง "พวกยิวแห่งบูรพาทิศ" โดยใช้นามปากกาว่า "อัครพาทู"

งานพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายชิ้น กระตุ้นให้คนไทยเกิดความรักชาติ เช่น ปลุกใจเสือป่า เมืองไทยจงตื่นเถิด โคลนติดล้อ สยามานุสสติ เป็นต้น

ขณะเดียวกัน ความรู้สึกตื่นตัวทางชาติของจีนเองก็เกิดขึ้น เช่นกันคือเหตุการณ์การปฏิวัติโค่นล้ม ราชวงศ์แมนจูในปี 2454 และมีการสถาปนาการปกครองระบอบสาธารณรัฐขึ้นใน พ.ศ.2455

ต่อมารัฐบาลจีนเกิดแตกแยกกับก๊กมินตั๋ง ซึ่งมี ดร.ซุนยัตเซ็น เป็นหัวหน้า ได้มีการเล่นการเมืองภายนอกประเทศขึ้น เพราะต้องการเสียงจากชาวจีนโพ้นทะเล และเงินทุนสนับสนุน ดังนั้นคณะปฏิวัติโดย ดร.ซุนยัตเซ็น จึงได้ตระเวนไปตามประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลเกิดความรู้สึกชาตินิยมขึ้น

ข. สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับ การที่รังเกียจเหยียดชังที่ชาวจีน เพราะเห็นว่าไม่เป็นผลดีต่ออย่างใด จึงได้พยายามที่จะสร้างความสามัคคีกลมเกลียว ในระหว่างกันขึ้นใหม่ จะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่มีให้แก่โรงเรียนจีน ดังนี้

"...อันที่จริงไทยกับจีนนั้นต้องนับว่าเป็นชาติที่เป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนั้น เลือดไทยกับจีนได้ผสมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว... แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย... ในโรงเรียนของท่าน ท่านยอมตั้งสอนให้นักเรียนรักประเทศจีน อันเป็นบ้านเกิดเมืองมารดร ข้าพเจ้าย่อมเป็นของธรรมดาและของควร แต่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศจีนข้าพเจ้ายังหวังว่าจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มา ตั้งเคหสถานอาศัยอยู่ในประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย ได้รับความสุขสบายมั่งคั่งสมบูรณ์ในประเทศสยาม เพราะฉะนั้นความมั่นคงของรัฐบาลสยามและประเทศสยาม ย่อมเป็นสิ่งที่ท่านพึงประสงค์... ถ้าหากประเทศสยามจะต้องประสบภัยเมื่อใด ข้าพเจ้าหวังว่าคงจะได้รับความช่วยเหลือจากพวกจีนด้วย..."

ค. สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม

- ยุคที่ 1 หลวงพิบูลสงคราม เป็นบุคคลสำคัญในคณะปฏิวัติเปลี่ยนแปลง การปกครองที่มีหัวทางชาตินิยมมาก เมื่อเป็นหัวหน้ารัฐบาลครั้งแรก ได้นำนโยบายกีดกัน ชาวจีนมาใช้ วัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือ หาทางยื้อแย่งเอาเศรษฐกิจที่อยู่ในมือจีนมาเป็นของ คนไทย โดยมีการสนับสนุนให้ใช้สินค้าไทย มีการเพิ่มภาษีให้แก่ประชาชน โดยรัฐบาลได้ ประกาศใช้ พ.ร.บ.การค้ากำไรเกินควร

ยุคนี้ได้มีการสงวนอาชีพจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นอาชีพที่พวกจีนผูกขาดมาก่อนไว้ให้ แก่คนไทย และทำการสงวนป่าเป็นเนื้อที่เพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้ประกอบการคนไทยดำเนินกิจการ อีกทั้งรัฐบาลพยายามดำเนินกิจการเดินเรือภายในเอง บริษัทของคนไทยจะได้รับเงินอุดหนุน มีการตั้งโรงเรียนเทคนิค โรงเรียนการค้า โรงเรียนเกษตรกรรมขึ้น และมีการส่งนักเรียนไป ศึกษาทางเทคนิคต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

นอกจากความพยายามทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีการเข้มงวดกวดขันต่อพวกจีน อพยพมากขึ้น มีการประกาศให้จังหวัดสำคัญ ๆ ทางยุทธศาสตร์ เป็นเขตหวงห้าม ซึ่งชาวจีน จะตั้งถิ่นฐานอยู่ไม่ได้ มีการปิดโรงเรียนจีนที่ทำผิดกฎหมายเป็นจำนวนร้อย ควบคุมหนังสือ พิมพ์จีน เนรเทศผู้ค้าฝิ่นเถื่อนเป็นจำนวนพัน และยังมี การจับกุมผู้นำชาวจีน ฐานร่วมมือ กับพวกฮังยีหลายคน มาตรการที่ใช้ในการต่อต้านคนจีนในระบอบนั้นยังมีอีกมาก

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามหมกอำนาจอรงก่อนการพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นเล็กน้อย) ได้มีการรุนแรงระหว่างคนจีนและคนไทย เนื่องจากจีนถูกกดขี่มาก และจีนถือว่าไทยเป็นชาติแพ้สงคราม ดังนั้นจึงไม่ระดับของไทยคู่กับจีน ทั้งที่รัฐบาลขอรับรองแล้ว จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งกันมากขึ้น ต่อมาได้มีการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ โดยรัฐบาลจีนได้ส่งคณะทูตสันถวไมตรีมาเยือนไทย และได้มีการทำสนธิสัญญามิตรภาพกับรัฐบาลไทย

ประเทศไทยในระบอบนั้นกำลังต้องการเสียงสนับสนุนจากจีน ในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ จึงพยายามที่จะสร้างไมตรีในหมู่ชาวจีน และเพื่อวัตถุประสงค์นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จประพาสลำเพ็ญและเสด็จเยือนสมาคมจีนถนนสาทร จากพระราชกรณียกิจของพระองค์ครั้งนี้ ช่วยประสานรอยรั่วระหว่างชาวไทยกับชาวจีนได้อย่างสนิท

- ยุคที่ 2 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้กลับสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ในปี พ.ศ.2491 ภายนั้นพรรคคอมมิวนิสต์จีนในประเทศไทย ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2489 ได้ขยายอิทธิพลกว้างขวางยิ่งขึ้น นโยบายในขณะนั้นจึงมุ่งควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวจีน โดยถือเอาการโจมตีต่อต้านคอมมิวนิสต์ เป็นข้ออ้างที่สำคัญเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการควบคุมโรงเรียนจีน กฎหมายควบคุมโรงเรียนราษฎร์ให้อำนาจรัฐบาล ที่จะปิดหรือค้นโรงเรียนได้ สมาคมจีนและหนังสือพิมพ์จีนก็ถูกควบคุมเช่นเดียวกัน ทั้งนี้รวมทั้งในต่างจังหวัดด้วย

มีการสงวนพื้นที่เขตยุทธศาสตร์มิให้ชาวจีนอาศัย (แต่ไม่ได้ผลในทางปฏิบัตินัก) รัฐบาลสนับสนุนให้มีสหพันธ์กรรมกรไทยขึ้น เพื่อดึงเอากรรมกรไทยออกจากอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตามการปฏิบัติการเกี่ยวกับคนจีน ได้บรรเทาความกดดันลงกว่าในระบอบสงครามเป็นอันมาก เนื่องจากในขณะนี้ได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตกันแล้ว

ง. ปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้จีนกับไทยยังคงมีความสัมพันธ์อันดีกันตลอดมา ไม่ว่าด้านการค้าหรือความสัมพันธ์กันทางทูต ดูจากการเยี่ยมชมเยือนกันระหว่างผู้ปกครองทั้งสองประเทศ อย่างกรณีสมเด็จพระเทพรัตนสุดาฯ ทรงเสด็จสาธารณรัฐประชาชนจีน และทรงได้พระราชนิพนธ์หนังสือเรื่อง "ย่าแดนมังกร" ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองกระชับความสัมพันธ์ขึ้น ภายหลังจากความสัมพันธ์ที่ได้หยุดชะงักไปเมื่อจีนมีนโยบายปิดประเทศ

ปัจจัยการอพยพและลักษณะการอพยพ

ชาวจีนได้เดินทางออกมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่าง ๆ เช่นไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ก่อนหน้าที่ชาวตะวันตกจะเดินทางมาถึงดินแดนแถบนี้ ชาวจีน ได้อาศัยสถานที่เหล่านี้ทำการ ต่อเรือและสะสมเสบียงอาหารต่าง ๆ โดยได้รับการต้อนรับจากชาวพื้นเมืองด้วยดี

ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนต่อการเดินทางออกนอกประเทศไปสู่ดินแดนต่าง ๆ

1. มูลเหตุจูงใจ (Pull Factor) ได้แก่

1.1 ประเทศไทยมีพื้นที่กว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ แต่มีประชากรเบาบางจึงเหลือเนื้อที่ ในการเพาะปลูกอีกมาก ผู้ที่ใช้แต่เพียงแรงงานเข้าเพาะปลูกก็สามารถจะตั้งตัวได้อย่างง่ายดาย

1.2 ประเทศไทยไม่ปรากฏมีภัยธรรมชาติร้ายแรง และมีแต่ความสงบร่มเย็นผดกับ ประเทศอื่นซึ่งเต็มไปด้วยภัยธรรมชาติ และความเดือนร้อนวุ่นวายต่าง ๆ

1.3 ประเทศไทยมีทรัพยากรต่าง ๆ พร้อม ประชาชนสามารถดำรงชีพได้อย่างง่ายดาย ไม่มีปัญหาด้านการครองชีพ เปรียบเสมือนสวรรค์ของผู้ที่ยากจน ซึ่งเดินทางเข้ามาใหม่

1.4 ประเทศไทยตั้งอยู่ในระหว่างกลางประเทศจีนกับอินเดีย เป็นเส้นทางคมนาคมที่ สำคัญที่ชาวจีนได้ใช้พัก ระหว่างการเดินทางค้าขายกับอินเดีย

1.5 ผลจากสนธิสัญญาเบาริง (พ.ศ.2398) ที่ไทยทำกับอังกฤษ สภาพเศรษฐกิจของ ไทยก็เฟื่องฟูขึ้น โดยเฉพาะทางด้าน การค้าระหว่างประเทศ ซึ่งได้ยกเลิกการค้าสำเภาหลวง และการขาดแคลนแรงงาน รวมทั้งผู้ประกอบการ การค้าที่จะเป็นคนกลางระหว่างผู้ผลิต และผู้ซื้อไม่ว่าในระดับระหว่างประเทศหรือภายในประเทศเองก็ตาม จึงเป็นโอกาสอันดีที่ชาวจีนจะ เข้ามา ในขณะที่การค้าขายตัวมากขึ้น

ในขณะเดียวกันสังคมศักดินาของไทย ก็มีความสามารถในการดูดซับคนจีน ให้อยู่ในระบบเศรษฐกิจอย่างค่อนข้างกลมกลืน ชาวจีนจำนวนหนึ่งสามารถเข้าสู่ราชการ โดยรับราชการ ในตำแหน่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังปรากฏว่า ชาวจีนมีบทบาทเป็นทั้งพ่อค้าคนกลางซื้อสินค้ามาขายต่อ ขณะเดียวกันก็เป็นพ่อค้าปลีกในการจำหน่ายสินค้าอีกด้วย พร้อม ๆ กันนั้น ชาวจีนอีกเป็นจำนวนมากยังเป็นแรงงานที่สำคัญ ในเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ได้เปิดกว้างแก่ชาวจีน

แรงงานชาวจีนเป็นแรงงานที่มีคุณภาพ มีความขยันขันแข็ง อดทนและตั้งใจทำงาน ซึ่งแตกต่างไปจากแรงงานชาวไทยที่ถูกเกณฑ์ตามระบบไพร่ ดังนั้นทางการไทยจึงหันไปจ้างชาวจีนเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้าง ในกิจการก่อสร้างและการคมนาคม ซึ่งกำลังขยายตัวอย่างมาก

1.6 สังคมก็มีส่วนส่งเสริมให้ชาวจีนเข้ามาด้วยเช่นกัน เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลไทย รวมทั้งชาวไทยมิได้ถือชาวจีนเป็นชาวต่างชาติ ชาวจีนสามารถมีสิทธิต่าง ๆ ไม่แตกต่างไปจากชาวไทย บางครั้งชาวจีนมีสิทธิบางอย่างมากกว่าคนไทยเองเสียด้วย อย่างมีสิทธิเดินทางไปไหนมาไหน ภายในประเทศได้อย่างอิสระ รวมทั้งไม่ถูกเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่

1.7 ทั้งชาวไทยและชาวจีนยังมีความคล้ายคลึงกัน ในด้านแนวความคิดและความ เป็นอยู่ เช่นการนับถือศาสนาพุทธ การรับประทานข้าวและปลาเป็นอาหารหลักจึงเป็นการง่ายที่ชาวจีน จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่นี้

1.8 การชักชวนกันเข้ามา ของบรรดาญาติพี่น้องชาวจีน ที่เข้ามาอยู่ก่อนตลอดจน การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เข้ามาอยู่ใหม่ อันเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจอย่างหนึ่ง

2. ปัจจัยผลักดัน (Push Factor) ได้แก่

2.1 การเกิดความวุ่นวายทางการเมือง เมื่อได้มีการเปลี่ยนราชวงศ์แต่ละครั้งและการรบ ทำให้ผู้พ่ายแพ้และประชาชนบางส่วนพากันหลบหนีออกนอกประเทศเป็นระลอก ๆ

2.2 การเกิดความอดอยากของพลเมือง เนื่องจากได้เกิดภัยธรรมชาติ และภัยจากการสู้รบโจรผู้ร้าย ทำให้พืชผลเสียหายไม่พอเลี้ยงดู

2.3 การมีจำนวนประชากร ทางตอนใต้ของจีนเพิ่มขึ้น อย่างรวดเร็ว ทำให้ต้องขยายขยายออกนอกประเทศ

2.4 การที่ชาวตะวันตก ได้เดินทางมาค้าขายติดต่อ และใช้กำลังบังคับให้จีนเปิดเมืองท่าตามชายฝั่งตอนใต้ (พ.ศ. 2381-2385 และพ.ศ. 2379-2401) ทำให้รัฐบาลจีนต้องยินยอมให้ชาวจีนเดินทางออกนอกประเทศได้โดยเสรี

หากศึกษาเปรียบเทียบ สภาพภูมิประเทศของแหล่งที่มาของชาวจีนกับสภาพในแผ่นดินไทยแล้ว กล่าวได้ว่า บริเวณแหล่งที่มาของชาวจีนเหล่านี้ เป็นเขตพื้นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล มีขุนเขาพื้นที่ตอนในและเป็นเขตปากแม่น้ำที่สำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำไซมุก (Zhu Jiang) ในเขตกวางโจว แม่น้ำห่านเจียง (Han Jiang) และแม่น้ำหยงเจียง (Song Jiang) ในเขตเมืองชัวเถา (Shantou) และแม่น้ำหมิ่นเจียง (Min Jiang) และแม่น้ำจีวหลงเจียง (Jiulong Jiang) ในเขตมณฑลฟูเจี้ยน เป็นต้น

เขตพื้นที่ดังกล่าวมีพายุไต้ฝุ่นมาก จึงเกิดอุทกภัยและวาตภัยอยู่เสมอ มีอากาศหนาวเย็น โครงสร้างไหล่ทวีปชายฝั่งลาดชันและพังทลายง่าย ในขณะที่แผ่นดินประเทศไทยนั้น โครงสร้างไหล่ทวีปชายฝั่งค่อย ๆ ไหลลาดลงมา เป็นแหล่งนิเวศน์ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า และเป็นเพียงเขตมรสุมปกติ

อย่างไรก็ตามสิ่งที่สัมพันธ์ต่อกันก็คือ ต่างก็เป็นบริเวณที่ราบลุ่มที่มีน้ำเค็มเข้าถึง มีจระเข้ชุกชุมมาก่อน มีสัตว์น้ำชุกชุมเหมาะแก่การประกอบอาชีพพื้นฐาน ทั้งการเกษตรและการประมง ปัจจุบันพื้นฐานทั้งลักษณะธรรมชาติและประสพการณ์ในการดัดแปลงธรรมชาติเพื่อการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์ต่อกันนี้ ย่อมเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญชนิดหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ชาวจีนตัวลีนใจ เคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมากขึ้น

ลักษณะการอพยพของชาวจีนนั้นเป็นระลอกๆ ในช่วงแรกจะเป็นคนที่ขาดความรู้ ใช้แรงงานในการตั้งตัว อย่างที่เราเห็นในภาพยนตร์ "อาเหลียง" ที่มาแบบเสื่อผืนหมอนใบ เพราะปัญหาภัยธรรมชาติ เมื่อเข้ามาในประเทศไทย เริ่มจากการเป็นแรงงานเหมืองแร่ แล้วประกอบกิจการจรรยาวย ช่วงที่สองมาเป็นระลอกของชาวจีนที่มีความรู้และเงินทอง พวกนี้เข้ามาภายหลังด้วยเหตุผลทางการเมืองโดยได้เค้าจากอาชีพเสมียน แล้วก็ประสบความสำเร็จในอาชีพ เช่นเดียวกับพวกแรก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประกอบอาชีพของชาวจีน

ในการประกอบอาชีพของชาวจีนทุกกลุ่มทุกภาษา ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความถนัดของแต่ละคน ซึ่งสามารถจำแนกความสามารถของชาวจีนออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

ประเภทแรก พวกที่มีวิชาชีพ และความรู้ความสามารถติดตัวมาบ้าง ก็จะใช้ความรู้ความชำนาญนั้นไปประกอบอาชีพของตนต่อไป เช่น บรรดาช่างฝีมือต่าง ๆ

ประเภทที่สอง พวกที่ไม่มีวิชาชีพ มักจะเริ่มต้นด้วยการใช้แรงงานและอาจมีการเลื่อนระดับของตนขึ้นเป็นเจ้าของกิจการในภายหลัง ในกลุ่มนี้จึงมีทั้งคนที่รับจ้างเป็นกุลี และเป็นพ่อค้า

การสืบทอดอาชีพจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในการขัดเกลาเพื่อสืบทอดอาชีพไว้ให้กับสมาชิกของกลุ่มตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของชาวจีนไหหลำ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้อพยพมา มีภูมิหลังในเรื่องฐานะไม่ค่อยดี ส่วนมากเป็นเกษตรกรที่หนีความแห้งแล้งมายังดินแดนที่อุดมสมบูรณ์กว่า จะไม่ค่อยมีวิชาชีพติดตัว นอกจากความรู้ทางด้านเกษตร ครั้นเมื่อเดินทางมาถึงประเทศไทยก็มักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก อาศัยการชักชวนของผู้เดินทางมาก่อน และเป็นธุระจัดหางานให้ทำ โดยมากจะขายแรงงาน เป็นคนงานตามสถานที่ต่าง ๆ และก็มักจะเป็นคนงานให้กับนายจ้างที่เป็นคนจีนเช่นเดียวกัน นอกจากความช่วยเหลือของผู้เดินทางมาก่อนแล้วยังได้รับการช่วยเหลือจากสมาคมต่าง ๆ ด้วย

นายจ้างที่เป็นชาวจีนจะชอบลูกจ้างที่ทำงานด้วยความซื่อตรง ขยันขันแข็ง นายจ้างส่วนใหญ่ที่เป็นชาวจีนจึงถ่ายทอดวิชาความรู้ของตนให้หมด บางครั้งมีความไว้วางใจให้คุมด้านการเงิน ถ้าลูกจ้างที่เป็นชาวจีน มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์ ขยันขันแข็ง อย่างที่เรียกว่า "เหลาซิก" นายจ้างชาวจีนบางคนอาจยกลูกสาวให้แต่งงานด้วยก็มี รวมทั้งยกกิจการให้ดูแลด้วยเพราะถือว่าเป็นลูก (ลูกเขย) คนหนึ่งด้วย

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า การสืบทอดอาชีพของชาวจีนจะส่งต่อไปยังลูกหลานรุ่นต่อมา ให้รับช่วงกิจการการค้า ส่วนผู้ที่ถนัดด้านศิลปะจำพวกงานช่าง พวกนี้ก็ถ่ายทอดวิชาความรู้ไปยังลูกหลานของตนเช่นเดียวกัน

เราสามารถระบุอาชีพของชาวจีนในประเทศไทย โดยแบ่งตามกลุ่มภาษาได้ดังนี้

1. จีนแต้จิ๋ว มีอาชีพต่าง ๆ ในระดับสูงด้านธุรกิจ อย่างเช่น เจ้าภาชีนายอากร, เจ้าของโรงเลื่อย, โรงสี พ่อค้าคุมกิจการใหญ่ ๆ, เจ้าของโรงรับจำนำ ในระดับล่าง เช่น กรรมกรใช้แรงงานในตู้เรือ, ญาติชุดคลอง สร้างทางรถไฟ เป็นต้น
2. จีนแคะ ส่วนใหญ่มีอาชีพทางด้านช่างฝีมือ เช่น ช่างเย็บเสื้อผ้า ช่างทำหนัง ช่างทำเงิน ทำทอง รวมทั้งเป็นพ่อค้าเกี่ยวกับด้านการฝีมือเหล่านั้นด้วย
3. จีนไหหลำ มีอาชีพในระดับกลางและในระดับล่างด้านบริการ อย่างเช่น เป็นคนปรุงยา (แบบ) ตะวันตก, ช่างทอง, เจ้าของโรงเลื่อย, พนักงานโรงแรมและภัตตาคาร, เจ้าของโรงน้ำแข็ง, คนรับใช้ตามบ้าน, เจ้าของโรงแรม, นักแสดง, เจ้าของร้านส่งเงิน, คนตอกหมันเรือ, ช่างตัดเสื้อบุรุษ, ทำประมง, เจ้าของร้านเครื่องจักร, ช่างตัดผม, ผู้รับเหมา, "ญาติ" ขนถ่ายของ, เจ้าของร้านกาแฟ, กรรมกรโรงเลื่อย เป็นต้น
4. จีนกวางตุ้ง ส่วนใหญ่มีอาชีพในด้านช่างฝีมือเกี่ยวกับการพิมพ์ อีกทั้งเป็นเจ้าของโรงเลื่อย, โรงสี ธุรกิจก่อสร้าง และการช่างต่าง ๆ ร้านค้าเครื่องโลหะและเครื่องจักรกล ตลอดจนเป็นช่างก่อสร้างและช่างเครื่องยนต์ รวมทั้งกรรมกรในงานก่อสร้าง
5. จีนฮกเกี้ยน มีอาชีพคล้ายคลึงกับจีนแต้จิ๋ว คือเป็นพ่อค้าใหญ่ควบคุมกิจการค้าใบชา และเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไป อย่างทำเหมืองแร่ทางภาคใต้
6. จีนอื่น ๆ อย่างเช่น ชาวจีนกลาง (จีนที่มาจากเชียงใหม่และบริเวณนิงโป) ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นครู หมอ ทำและค้าเครื่องเรือน ชาวจีนไต้หวัน ส่วนใหญ่มีอาชีพในการส่งสินค้าญี่ปุ่น ค้าใบชา เป็นต้น

ชาวจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย ประการณานาที่จะอาชีพแรกที่มักจะเข้ามาจึงเป็นลักษณะอาชีพที่ไม่ต้องลงทุนมากมาย เพียงแต่ใช้แรงงานของตนเข้าแรก นั่นคือ อาชีพกรรมกรรับจ้าง หรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ในระยะแรก แล้วอดออมจนสามารถมีกิจการเป็นของตนเองได้ในที่สุด จึงปรากฏว่ามีชาวจีนจำนวนมาก เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในประเทศไทยโดยโอนสัญชาติเป็นไทยหรือแต่งงานกับคนไทย ทำให้ชาวจีนสามารถขยายกิจการต่าง ๆ ได้เรื่อย ๆ จนกระทั่งสามารถเข้ามามีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันนี้

การตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวจีน

1. ชุมชนชาวจีนในประเทศไทย

เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประชากรจีนในสยามมักจะถูกขังมาก ในเขตชายฝั่งทะเล และบริเวณที่ลุ่มแถบแม่น้ำสายใหญ่ๆ มีการตั้งหลักแหล่งชาวจีนในทุก ๆ เมืองตลอดชายฝั่งทะเล ด้านอ่าวสยาม ตั้งแต่ตราด (ซึ่งในขณะนั้นเรียกกันว่า ทุ่งใหญ่) ทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ สุดมาจนถึง ไทรบุรีทางใต้สุดในสยามตอนกลาง หลักแหล่งของชาวจีนมาจนถึงปากน้ำโพ และตั้งแต่แม่น้ำแม่กลองจนถึงกาญจนบุรี และมีในตอนเหนือของประเทศไทย ซึ่งชาวไทยเรียกชาวจีนกลุ่มนั้นว่า "จีนฮ่อ" ส่วนจีนทั่วไปนั้นเรียกว่า "เจ๊ก"

กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 มัลลอคได้รายงานเกี่ยวกับประชากรจีนที่มีจำนวนมากใน หัวเมืองต่าง ๆ กว่าหกสิบแห่งภายในราชอาณาจักรสยาม เมืองต่าง ๆ เหล่านี้รวมถึงสิบหัวเมืองที่อยู่ตามลำแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไปจนถึงปากน้ำโพ หกหัวเมืองที่อยู่ตามลำน้ำแม่ปิงและแม่วังและอีก เก้าหัวเมืองที่อยู่ตามลำน้ำยมและน่าน ตามลำแม่น้ำท่าจีนและแม่กลองก็มีอีกแห่งละสามเมือง กับ อีกสองหัวเมืองริมแม่น้ำป่าสัก ยกเว้นหกหัวเมืองที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว หัวเมืองอื่น ๆ ทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในรายชื่อ ซึ่งมีลลอคให้ไว้ว่ามีประชากรจีนมากนั้นก็คือเมืองท่าริมฝั่งทะเล ทั้งนี้ พิสูจน์ให้เห็นถึงนิสัยของชาวจีนที่นิยมตั้งหลักแหล่งอยู่ตามริมน้ำในสมัยนั้น

การขนส่งทางบกภายหลัง ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440) นั้น มีผลนานับประการต่อการตั้ง หลักแหล่งของชาวจีน ซึ่งก่อนหน้านั้นส่วนใหญ่การตั้งหลักแหล่งจะอยู่ตามริมน้ำส่วนใหญ่ ได้มีการ เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วในเขตต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสยามตอนกลาง รวมทั้งหลักแหล่งต่าง ๆ ในดินแดนทางภาคเหนือสุดและตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยมีชาวจีนเข้าไปเลย นอกจากนี้ ทางรถไฟยังทำให้เกิดการกระจายกลุ่มตามภาษาพูดไปเท่า ๆ กันในแนวเดียวกับรูปแบบที่ปรากฏ อยู่ในกรุงเทพ ฯ

2. ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร

บริเวณที่ตั้งชุมชนชาวจีนแต่เดิมในสมัยกรุงธนบุรี ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพ ฯ มีการ ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและค้าขายอยู่ในบริเวณท่าเตียนและพระบรมราชวังในปัจจุบัน ต่อมาในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ทางฝั่งพระนคร จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายชุมชนชาวจีนไปอยู่นอกกำแพงพระนครทางตะวันตกเฉียงใต้ บริเวณนี้จึงกลายเป็นชุมชน ใหญ่ของชาวจีน ที่เรียกกันว่า "สำเพ็ง" ตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ชุมชนชาวจีนได้ขยายออกไปนอกเหนือจากลำเพ็งอีกหลายแห่ง ดังต่อไปนี้

1.1 บริเวณตั้งแต่ใต้กำแพงพระนคร

บริเวณปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้บริเวณวัดกัลยาณมิตร นับว่าเป็นชุมชนใหญ่ที่สุดของชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งรวมเอาลำเพ็งไว้ด้วย บริเวณนี้จะมีลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนติดต่อกันไปตลอดโดยขนานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญกรุงรวมความยาวทั้งสิ้นประมาณ 1.5 ไมล์

ลักษณะของชุมชนบริเวณนี้ จะมีถนน 3 สายขนานกันไป คือ ถนนลำเพ็ง เยาวราช และเจริญกรุง รวมทั้งมีซอยต่าง ๆ เชื่อมระหว่างถนน 3 สายนี้ บริเวณ 2 ฟากถนนจะเป็นร้านค้าติดต่อกันไป บ้างเป็นตึกหรือเป็นห้องแถวไม้ เป็นบริเวณที่มีชาวจีนอาศัยอยู่แออัดมาก

“ลำเพ็ง” เป็นชุมชนชาวจีนที่มีชื่อเสียงที่สุด ถือเป็นศูนย์การค้าที่สำคัญที่สุดของกรุงเทพฯ โดยประชาชนสามารถหาซื้อข้าวของได้ ตั้งแต่สินค้าเล็กๆ น้อยๆ จำพวกหม้อข้าวหม้อแกง จนกระทั่งถึงสินค้าขนาดใหญ่และมีราคา เช่น เครื่องยนต์เรือ ฯลฯ บริเวณนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ตลาดใหญ่”

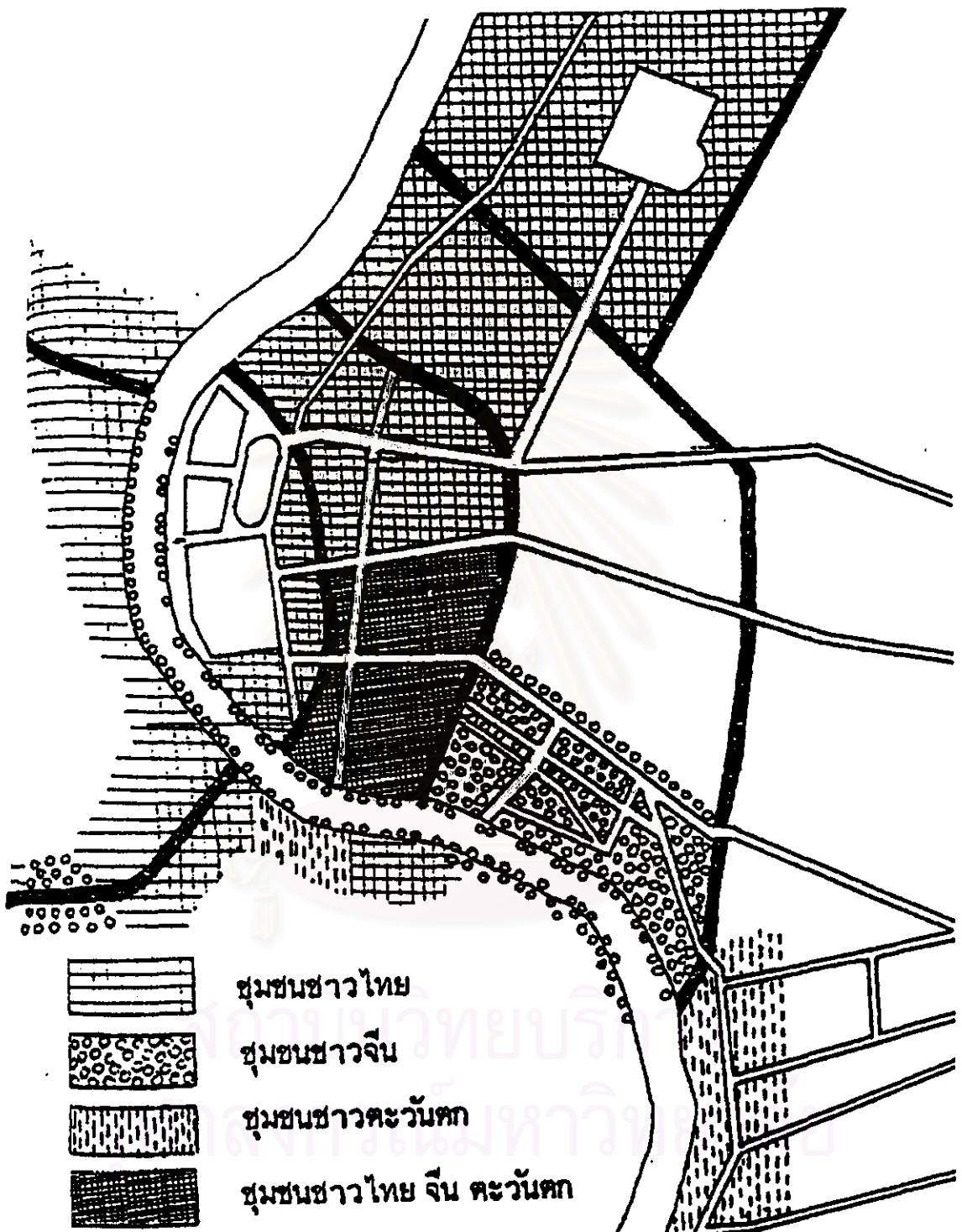
ชื่อ “ลำเพ็ง” เป็นชื่อเรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “สามเพ็ง” ซึ่งเป็นชื่อวัดและชื่อคลองที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เพราะคนจีนในแถบนั้นเคยชินกับการออกเสียงสั้น ๆ ก็เป็นได้ (บุปผา คุมมานนท์, 2525) นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ส.พลายน้อย ได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือบางกอกว่า “...แต่ก่อนนั้นคงเป็นที่น้ำลึกหรือเป็นทางสามแพร่ง คำว่า สามแพร่ง ชาวจีนอาจเรียกเพี้ยนเป็นสามแพ่งและลำเพ็งก็ได้ในที่สุด” บริเวณที่ตั้งของลำเพ็งนั้นเริ่มตั้งแต่ถนนจักรเพชรตรงข้ามกับตรอกสะพานหิน เรื่อยไปทางตะวันออกขนานกับถนนเยาวราช ผ่านถนนราชวงศ์ไปจนถึงถนนโยธา มีความยาวทั้งสิ้น 1,950 เมตร แต่เดิมถนนลำเพ็งมีคลองขวางอยู่ พระยาอนุমানราชธนท่านได้เล่าไว้ในบันทึกความทรงจำสมัยยังเป็นเด็กว่า “...แต่เดิมนั้นคลองวัดสามเพ็งหรือวัดประทุมคงคาเรียกว่าคลองลำเพ็ง บนคลองทั้งสองนี้ไหลโอบเข้าหากันทางด้านตะวันออกไปบรรจบกันเป็นคลองเดียว บริเวณหน้าโรงพยาบาลสตรีโอเคียน แล้วจึงไหลต่อไปเป็นคลองวัดสามจีน (วัดไตรมิตร) ไปออกคลองผดุงกรุงเกษม...” ปัจจุบันคลองดังกล่าวถูกถมเป็นถนนไปหมดแล้ว

ลำเพ็ญ มีกำเนิดขึ้นจากการที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชดำริให้ข้ามมาสร้างพระนครขึ้นใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยโปรดฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังขึ้น และโปรดให้ย้ายที่อยู่ชาวจีนจำนวนหนึ่ง ไปอยู่บริเวณตั้งแต่วัดสามปลื้ม ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับพายุรีต มีคูเมืองขึ้นนอก (คลองโอง่าง) และเป็นที่รู้จักของทั้งชาวจีนและคนไทยอีกด้วย เนื่องจากเป็นที่รวมสินค้าที่จำเป็นทั้งของใช้และของกิน เช่น การจ้างปะชุนเสื้อผ้าต่าง ๆ ฯลฯ เป็น China Town แห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ และมีชื่อเสียงที่มีทั้งแหล่งเริงรมย์และบ่อนการพนันต่าง ๆ อีกด้วย

ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ส่วนใหญ่นิยมใช้การคมนาคมทางน้ำมีการขุดคลองต่าง ๆ ขึ้น เช่น คลองโอง่าง คลองผดุงกรุงเกษม ฯลฯ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้สร้างถนนเยาวราชขึ้น แทรกระหว่างถนนเจริญกรุงและถนนลำเพ็ญ เพื่อช่วยให้มีการสัญจรไปมาสะดวกรวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากบริเวณถนนลำเพ็ญเป็นย่านการค้า มีประชาชนอยู่กันหนาแน่นและเคยเกิดเพลิงไหม้หลายครั้ง เมื่อสร้างถนนเยาวราชแล้ว ประชาชนย่านลำเพ็ญและที่ต่างๆ มาปลูกบ้านเรือนและร้านค้าต่อกันตามแนวยาวของถนนทั้งสองฟาก เป็นทั้งตึกแถวและห้องแถว จึงมีการกำหนดให้ถนนเยาวราชเป็นศูนย์กลางธุรกิจและการค้าขึ้น และมีการใช้รถเป็นพาหนะมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้เกิดศูนย์การค้าเพิ่มขึ้น ได้แก่ บริเวณถนนเยาวราช ถนนบางรัก และถนนบางลำภู แต่อย่างไรก็ตามลำเพ็ญก็ยังคงเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจและการเงินที่มีความสำคัญมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

1.2 เรือแพบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

ตามบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเรียงรายด้วยเรือแพ มีระยะทางยาวประมาณ 4-5 ไมล์ ขนาดของเรือแพเหล่านี้ใกล้เคียงกันมากคือ ประมาณ 30-40 ตารางฟุต เป็นเรือแปดชั้นเดี่ยว ฝาขัดแตะ และหลังคามุงจาก ส่วนใหญ่เป็นเรือแพที่ทำการค้าขายโดยมีเจ้าของเป็นชาวจีน ลักษณะชุมชนเหล่านี้ปรากฏให้เห็นจนกระทั่งถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งตอนปลายรัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาการคมนาคมทางบก มีการตัดถนนสายใหม่เพิ่มขึ้น ชุมชนเหล่านี้จึงย้ายไปอาศัยอยู่ตามริมถนนสายใหม่ ๆ แทน

แผนภาพแสดงที่ตั้งของชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ปลายรัชกาลที่ 5

1.3 บริเวณฝั่งธนบุรีริมแม่น้ำเจ้าพระยา.

บริเวณนี้อยู่ตรงข้ามกับบริเวณถนนราชวงศ์ตอนตมแม่น้ำ เรียกกันว่า "ฮวยจันล้ง" แปลว่า ท่าเรือใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากเรือกลไฟเข้ามาเทียบขนถ่ายสินค้าที่บริเวณนี้มาแต่เดิม บริเวณนี้ไม่แออัดนัก ส่วนมากเป็นแหล่งผลิตสินค้าและท่าเรือขนส่งสินค้า เช่น โรงสีข้าง โรงปูนขาว ฯลฯ โดยเฉพาะโรงสีข้างได้ตั้งเรียงรายตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาถึงตอนล่าง บริเวณบุคคลและปากคลองดาวคนอง ตรงข้ามกับบางคอแหลมฝั่งพระนคร อย่างไรก็ตามชุมชนที่หนาแน่นอยู่แถบบางลำภูล่างและคลองสาน ซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้าของกิจการดังกล่าว จึงเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่ร่ำรวยกว่าลำเตี้ย

1.4 บริเวณตลาดพลู

เป็นชุมชนจีนแห่งเดียวที่เห็นได้ชัดทางฝั่งธนบุรี ตั้งอยู่ในคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) ในบริเวณนี้ชาวจีนส่วนหนึ่งตั้งร้านขายของถาวรและบางส่วนพายเรือเร่ขายของไปในคลอง มักค้าขายประเภทอาหารเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนที่ทำสวนพลูอีกจำนวนมาก เรียกได้ว่าเป็นบริเวณเดียวในกรุงเทพฯ ที่มีชาวจีนทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่

นอกจากบริเวณต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีชาวจีนกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ เช่น บริเวณย่านการค้าภายในกำแพงพระนครตอนใต้แถบบางรุ่งเมือง เพ็ญนคร และแถบบางรักย่านการค้าของชาวตะวันตก ฯลฯ แต่ไม่เด่นชัดเหมือนชุมชนชาวจีนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะครอบครัวและเครือญาติ

ลักษณะทั่วไปของชาวจีนด้านครอบครัวและเครือญาติ พบว่าอยู่รวมกันเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) โดยที่ครอบครัวแต่ละครอบครัวรับเอาญาติอื่น ๆ ไว้ เป็นสมาชิกช่วยกันทำมาหากิน นอกเหนือไปจากพ่อและลูก ๆ การเคารพเชื่อฟังกันภายในครอบครัว ก็ถือฝ่ายชายที่มีอายุไล่สูงสุดเป็นหัวหน้าครอบครัว อันเป็นค่านิยมเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องการเคารพวิญญาณของบรรพบุรุษ

สังคมจีนมีความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพ (Social Status) มาก ระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง และยังมีทัศนคติเกี่ยวกับการมีบุตร โดยมีคติในการที่จะมีบุตรชายมากกว่าบุตรสาว ส่วนการควบคุมการใช้จ่ายภายในครอบครัวจะขึ้นอยู่กับฝ่ายชาย

ดังนั้นประเพณีในการรวมกลุ่มเบื้องต้น คือ กลุ่มครอบครัวและเครือญาติของชาวจีนจึงแน่นแฟ้น ยิ่งกว่านั้นการช่วยเหลือกันในระหว่างเครือญาติของชาวจีนจะมีมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนทราบถึงคุณค่าของกลุ่ม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือคนจีนมีกลุ่มแน่นแฟ้น แต่ทุกคนยอมปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ดังนั้น ชาวจีนจึงได้เป็นผู้มีระเบียบวินัย

แบบแผนทางเครือญาติของชาวจีน ถือการสืบเชื้อสายฝ่ายชายหรือฝ่ายบิดาเป็นสำคัญ แต่เพียงฝ่ายเดียว เป็นสังคมที่ฝ่ายชายมีอำนาจในครอบครัวมาก และเกือบจะถือได้ว่าเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ สถานภาพหญิงด้อยกว่าชาย

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญแก่การที่บุคคลมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากการมีบรรพบุรุษร่วมกัน หรือที่เรียกว่า พงศ์เผ่าเหล่ากอ (Lineage) เดียวกัน ซึ่งในภาษาจีนเรียกว่า แซ่ (clan) และภายในแบบแผนนี้ ยังมีการจัดลำดับเชื้อสายที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน โดยจัดลำดับตามอายุไล่ (Descent) อีกด้วย แบบแผนทางเครือญาติ ลักษณะนี้ถือเป็นรูปแบบของโครงสร้างสังคมที่สำคัญในภูมิภาคนี้

การสืบหาเชื้อสายของชาวจีนนั้น เป็นการสืบเชื้อสายข้างพ่อเป็นหลักอย่างเหนียวแน่น การแต่งงานจึงเป็นการรวมเอาหญิงเข้าไว้ในครอบครัวฝ่ายชาย หญิงที่แต่งงาน จะต้องทุ่มเทความสนใจอย่างเต็มที่ไปที่กลุ่มของสมาชิกของคนที่เขาแต่งงานด้วย และดูเหมือนว่าเกือบจะไม่มีสายสัมพันธ์ใด ๆ กับครอบครัวเดิม

ผู้หญิงที่แต่งงาน ต้องปฏิบัติหน้าที่แม่บ้านอย่างดีที่สุด ทั้งต่อสามี บุตร รวมทั้งบิดามารดา พี่ น้อง ของสามี เป็นหน้าที่ที่สำคัญ และเมื่อเธอเป็นม่ายก็绝不会แต่งงานใหม่ และสังคมจะยกย่องอย่างมากต่อ หญิงที่เลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองตามลำพัง หลังสามีเสียชีวิต แต่ถ้าเธอแต่งงานใหม่ หญิงนั้นจะกลายเป็นสมบัติของอีกกลุ่มเชื้อสายหนึ่ง

ภายในหมู่เครือญาติจะทราบว่า คนใดเป็นผู้มีอาวุโส อยู่ในระดับใดกับอกระบุถึงชั้นชั่วอายุคน ๆ นั้น บางแห่งมีการนับถือชั่วอายุคนในการสืบสายโลหิตถึง 20 ชั่วอายุคน ชื่อของชาวจีน จะประกอบไปด้วย พยางค์แรกเป็นชื่อสกุล หรือที่เราเรียกว่าแซ่ นั่นเอง เป็นชื่อที่มีความสำคัญที่สุด ทำให้ทราบว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากสกุลใด ผู้อาวุโสจะคอยตัดสินกรณีพิพาท, รักษาความเรียบร้อย เป็นที่ปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับสังคมและบริการสาธารณะประโยชน์

โครงสร้างของครอบครัว ครอบครัวที่อยู่รวมกันทั้งหมด (The join family) ประกอบไปด้วยบิดา มารดา บุตรที่ยังไม่ได้แต่งงาน บุตรชายที่แต่งงานแล้ว (มักจะมีมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป) พร้อมด้วยภรรยาและบุตรของบุตรชายที่แต่งงานแล้ว ในบางครอบครัวอาจจะเกิดลูกหลานสืบต่อกันไป และอาศัยอยู่ภายในบ้านหลังเดียวกันถึง 4-5 ชั่วอายุคน ลักษณะสำคัญของครอบครัวแบบนี้ก็คือ หัวหน้าครอบครัวซึ่งหมายถึง พ่อ อาศัยอยู่กับบุตรชายที่แต่งงานแล้ว หรือบุตรชายคนใดคนหนึ่ง (มักเป็นคนโต) พี่ชายคนโตจะปกครองน้องชายทั้งที่แต่งงานแล้ว

และยังมีความสัมพันธ์ในครอบครัวในรูปแบบอื่น ๆ อีกเช่น หากคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนมีภรรยาหลายคนหรือมีลูก ป้า น้า อา อาศัยอยู่รวม ครอบครัวลักษณะนี้ถือเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ และเป็นครอบครัวชายาย ครอบครัวแบบนี้พบได้มากที่สุดในสังคมชาวจีน นั่นคือหมายถึงครอบครัวของชาวจีนในประเทศไทย เป็นส่วนมากนั่นเอง